

ارزیابی و رتبه بندی نرم افزارهای موجود در مراکز آرشیوی ایران

مرتضی کوکبی؛ فریده عصاره؛ سعید رضائی شریف آبادی؛ امیررضا اصنافی

چکیده

هدف: یکپارچگی نرم افزارهای کتابخانه‌ای می‌تواند امکان مدیریت بهتر اطلاعات را فراهم سازد. نرم افزار کتابخانه‌ای، باید به گونه‌ای طراحی و تولید شود که ضمن سادگی، دربرگیرنده قابلیت‌های مختلفی جهت انجام انواع جست و جوها، ارائه نتایج بازایی، نمایش اطلاعات، و مدیریت سابقه جست و جو برای انواع منابع اطلاعاتی باشد. این نکته، درمورد نرم افزارهای آرشیوی نیز صدق می‌کند. به این ترتیب، وجود نرم افزار آرشیوی جامع، براساس ساختاری استاندارد، در مراکز آرشیوی، می‌تواند نیازهای کاربران آن یعنی آرشیویست‌ها و پژوهشگران را در زمینه دستیابی به اطلاعات مورد نیاز برطرف سازد.

روش گردآوری و تحلیل داده‌ها: پژوهش حاضر از نوع توصیفی است و به صورت پیمایشی انجام شده است. در مرحله اول، با بررسی متون مختلف و گفت‌وگو با برخی متخصصان حوزه آرشیو، یک سیاهه واری از مواد آرشیوی به دست آمد. براساس اطلاعات به دست آمده از سیاهه واری مشخص شد که در هر مرکز آرشیوی چه نوعی از مواد آرشیوی موجود است. در مرحله بعدی، نرم افزارهای موجود در مراکز آرشیوی شناسایی و ارزیابی شد. برای این منظور، یک سیاهه واری تهیه شد. در سیاهه واری، پژوهشگر، ضمن شناسایی نرم افزارهای مورد استفاده در هر مرکز جهت مدیریت منابع آرشیوی، با مشاهده این نرم افزارها به بررسی قابلیت‌های لازم در یک نرم افزار آرشیوی پرداخت.

یافته‌ها: در این پژوهش، مشخص شد که نرم افزارهای «نقش جهان» و «شناسنامه فرهنگی ایثارگران» دارای کمترین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود در سیاهه واری هستند. بیشتر نرم افزارهای آرشیوی بررسی شده، در بهره‌گیری از راهنمای کارآمد و استانداردهای آرشیوی، دارای نقاط ضعف بودند.

نتیجه‌گیری: بررسی‌ها مشخص کرد که هیچ‌کدام از نرم افزارهای آرشیوی مورد مطالعه، استانداردهای آرشیوی را مورد استفاده قرار نمی‌دهند. البته نرم افزارهای رسا و سیمرخ، به صورتی مقدماتی و در حدی ضعیف، تاحدودی ایساد (استانداردهای بین‌المللی تنظیم و توصیف آرشیوی)^۱ را مورد توجه قرار داده بودند.

کلیدواژه‌ها

نرم افزارهای آرشیوی / استانداردهای آرشیوی / آرشیویست‌های ایرانی.

1. ISAD= International Standard Archival Description

مطالعات آرشیوی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم و یکم، دفتر چهارم، (زمستان ۱۳۹۰)، ۹۶-۱۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۲/۱ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۱۰/۱۵

ارزیابی و رتبه بندی نرم افزارهای موجود در مراکز آرشیوی ایران

مرتضی کوکبی^۱ | فریده عصاره^۲ | سعید رضائی شریف آبادی^۳ | امیررضا اصنافی^۴

مقدمه

نرم افزارهای مخصوص مدیریت اطلاعات و، به ویژه نرم افزارهای قابل استفاده در کتابخانه ها، در حال گسترش اند و قابلیت های مختلفی دارند. در نرم افزارهای کتابخانه ای، به منظور مدیریت اطلاعات، انواع استانداردها برای ذخیره، پردازش، مبادله و میانکنش پذیری، جست و جو، و نمایش پدید آمده است. در طراحی نرم افزارهای ویژه مدیریت منابع اطلاعاتی در کتابخانه ها، از پایگاه های رابطه ای و فایل های جانبی و مدل های موجودیت- رابطه و شیء گرا استفاده شده است. امکان جست و جوی همزمان اطلاعات در پایگاه ها و مکان های مختلف و دسترسی به انواع منابع اطلاعاتی (چاپی، دیداری- شنیداری، الکترونیکی، چند رسانه ای، ویبی) در یک جست و جوی واحد از توانایی های جدید نرم افزارهای مدیریت منابع اطلاعاتی محسوب می شود.

نکته مهم، عدم توجه کافی به مواد آرشیوی در این نرم افزارهاست. برخی کتابداران و متخصصان نرم افزار، تصور می کنند که می توان اطلاعات مربوط به منابع آرشیوی را در نرم افزار کتابخانه ای نیز وارد کرد؛ در حالی که، مجموعه مواد آرشیوی شامل نقشه ها، اسناد، نسخه های خطی، عکس، و مانند آن است و نرم افزار کتابخانه ای، که تنها برای کتاب طراحی شده است، در مورد آنها کارایی ندارد.

امروزه، آرشیو در سراسر جهان، پدیده شناخته شده ای است که استفاده و بهره برداری از آن بخشی از زندگی فرهنگی هر اجتماعی را تشکیل می دهد. در حقیقت، آرشیو نقش واسطه اطلاعاتی مهمی را دارد و رجوع به آن، برای بازیابی وقایع گذشته و حال و همچنین یافتن

۱. استاد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز
kokabi80@yahoo.com

۲. استاد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز
osareh.f@gmail.com

۳. دانشیار کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه الزهرا
srezaei@alzahra.ac.ir

۴. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز
aasnafi@gmail.com

دیدگاهی روشن از آینده، جزء ضروریات مسلم تلقی می‌گردد. آرشیوها سرمایه اصلی جامعه و نمود تاریخ شفاهی، زنده، مستند، و جزئی از حافظه ملی هر کشور هستند و بدون وجود چنین مراکزی بخشی از اطلاعات مورد نیاز پژوهشگران پنهان می‌ماند؛ به همین دلیل، وجود نرم افزارهای آرشیوی مناسب و یکپارچه اهمیت زیادی دارد.

یکپارچگی نرم افزارهای کتابخانه‌ای می‌تواند امکان مدیریت بهتر اطلاعات را فراهم سازد. نرم افزار کتابخانه‌ای باید به گونه‌ای طراحی و تولید شود که ضمن سادگی، دربرگیرنده قابلیت‌های مختلف جهت انجام انواع جست‌وجوها، ارائه نتایج بازیابی، نمایش اطلاعات، و مدیریت سابقه جست‌وجو برای انواع منابع اطلاعاتی باشد. این نکته، در مورد نرم افزارهای آرشیوی نیز که در مراکز آرشیوی مورد استفاده قرار می‌گیرند، قابل تعمیم است. به این ترتیب، وجود یک نرم افزار آرشیوی جامع بر اساس یک ساختار استاندارد در مراکز آرشیوی، می‌تواند نیازهای کاربران این نرم افزارها یعنی آرشیویست‌ها و پژوهشگران را در زمینه دستیابی به اطلاعات مورد نیاز برطرف سازد. بر مبنای آنچه مطرح شد، پژوهش حاضر بر آن است تا به ارزیابی و رتبه‌بندی نرم افزارهای موجود در مراکز آرشیوی ایران بپردازد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

بسیاری از نرم افزارهای کتابخانه‌ای، به ویژه نرم افزارهای کتابخانه‌ای فارسی موجود، بر این ادعا هستند که علاوه بر انجام فعالیت‌های روزانه کتابخانه‌ای، می‌توانند در بخش آرشیو نیز قابل استفاده باشند. در حالی که، چنین نیست و کاربران از نرم افزار آرشیوی انتظار دارند که:

۱. منابع آرشیوی را ارائه نماید. به این معنی که نرم افزار قادر باشد اطلاعاتی را که در هر نوع قالب از مواد آرشیوی ثبت شده است در صفحه نمایش رایانه به کاربر نشان دهد.
۲. مشخصات یک منبع آرشیوی خاص را، که مد نظر کاربر است، برای او نمایش دهد. یعنی، نرم افزار این قابلیت را داشته باشد که زمانی که کاربر در جست‌وجوی یک منبع آرشیوی خاص است، مشخصات کامل این منبع را به وی ارائه کند.
۳. اسناد را طبقه بندی کند؛ بدین معنا که بتواند ارتباط منطقی بین اسناد در جهت سازماندهی و بازیابی آنها ایجاد نماید.

در واقع، در درجه نخست، بیشتر جست‌وجوگران به دسترسی به محتوای آثار می‌اندیشند. از سوی دیگر، برای برخی دیگر از جست‌وجوگران، دسترسی به ویرایش، نوع یا شکل مشخصی از آثار مهم است. همچنین، برخی کاربران علاقمندند به نسخه خاصی از آثار دست یابند. این رویکردها، الگوهای ذهنی جست‌وجوگران را در مراجعه به فهرست‌های رایانه‌ای و جست‌وجو در آنها شکل می‌دهد.

پورتر^۱ (۱۹۹۵، ص ۶۶)، بیان می‌دارد که به‌طور کلی همه آرشیوهای بزرگ، با مسئله دسترسی افراد به مواد آرشیوی مواجه هستند؛ اینکه کاربران چگونه بتوانند از تمام نقاط جهان به این منابع دسترسی داشته باشند. انعطاف‌پذیری، سازگاری، و قابلیت کاربرد برای انواع مواد آرشیوی از ویژگی‌های یک نرم‌افزار آرشیوی است. وبر^۲ (۱۹۹۰)، بیان داشت که آرشیویست‌ها جهت توصیف اطلاعات مواد آرشیوی بهتر است از قالب مارک ای. ام. سی.^۳ استفاده کنند. وی معتقد است که از طریق این قالب مارک، پیشینه‌های مرتبط به مواد مختلف آرشیوی به سهولت قابل توصیف خواهند بود. ماندل^۴ (۲۰۰۳، ص ۱۱۲)، اظهار داشت که نرم‌افزاری برای مدیریت مجموعه‌های خاص آرشیوی، که به آرشیویست‌ها کمک کند، وجود ندارد. فورد^۵ (۲۰۰۵)، بیان داشت که دسترسی به مواد آرشیوی در قرن ۲۱ دچار تغییر و تحولات فراوانی شده است. به عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۱ پروژه‌ای با عنوان مورک^۶ اجرا شده است که در آن نظام‌های رایانه‌ای به مدیریت پیشینه‌های الکترونیکی می‌پردازند. وی معتقد بود که ذخیره و بازیابی الکترونیکی مواد آرشیوی در حال عمومیت یافتن است؛ که البته به دلیل تغییر قوانین نیست، بلکه به خاطر تغییر شیوه‌های دسترسی به اطلاعات است که طی آن، کاربران تمایل دارند در کمترین زمان به اطلاعات مورد نظر خود دسترسی یابند. لازم به ذکر است که دسترسی، حفاظت از مواد را نیز تأمین می‌کند؛ در واقع، نوع دسترسی، به‌طور خودکار، محافظت را نیز پشتیبانی خواهد کرد. گرین و میسنر^۷ (۲۰۰۵، ص ۲۴۲)، ابراز داشتند که نرم‌افزار مخصوص مجموعه آرشیوی نقش مهمی در تسهیل توصیف و تنظیم مجموعه‌های آرشیوی دارد، بدون اینکه باعث اتلاف وقت آنها شود. با علم به این موضوع، به نظر می‌رسد که مراکز آرشیوی باید نرم‌افزار ویژه مدیریت منابع آرشیوی را در اختیار داشته باشند، تا علاوه بر سازماندهی بهینه مواد آرشیوی، نقاط دسترسی متعدد و بیشتری، برای بازیابی این منابع، در اختیار پژوهشگران قرار دهند.

هدف پژوهش

به نظر می‌رسد بسیاری از مراکز آرشیوی، از یک محمل اطلاعاتی خاص استفاده می‌کنند و بر آن تمرکز دارند. برخی سازمان‌ها بر نسخه‌های خطی، تعدادی بر نقشه، و برخی دیگر بر روی عکس فعالانه تمرکز دارند. نرم‌افزارهای آرشیوی، در حال حاضر، ساختار واحدی ندارند. در این حالت، پراکندگی و آشفتگی در ذخیره‌سازی اطلاعات و دسترسی به آن رخ می‌دهد و سرمایه و زمان به‌هدر می‌رود. بنابراین، هدف اساسی پژوهش حاضر این است که به ارزیابی نرم‌افزارهای مدیریت منابع آرشیوی موجود در مراکز آرشیوی ایران بپردازد تا مشخص شود این نرم‌افزارها تا چه میزان بر مبنای اصول و استانداردهای آرشیوی فعالیت می‌کنند.

1. Porter
2. Weber

3. MARC AMC (Archival and Manuscripts Collections)

4. Mandel

5. Ford

6. Moreq

7. Greene & Meissner.

پرسش‌های پژوهش

به منظور دستیابی به اهداف پیش گفته، پژوهش حاضر در نظر دارد به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ دهد:

۱. در مراکز آرشیوی ایران، کدام نرم‌افزار به کار می‌رود؟
۲. کدام نرم‌افزار/ها بیشترین قابلیت استفاده را در پاسخ به نیازهای آرشیویست‌های ایرانی دارد؟

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی است و به صورت پیمایشی انجام شده است. طی این پژوهش، شناسایی و ارزیابی نرم‌افزارهای موجود در مراکز آرشیوی انجام گرفت. برای این منظور، یک سیاهه و آرسی تهیه شد. در سیاهه و آرسی، ضمن شناسایی نرم‌افزارهای مورد استفاده در هر مرکز آرشیوی جهت مدیریت منابع آرشیوی، پژوهشگران با مشاهده این نرم‌افزارها به بررسی قابلیت‌های لازم در یک نرم‌افزار آرشیوی پرداختند. این سیاهه و آرسی دارای ده بخش بود که هر بخش مؤلفه‌های مربوط به آن حوزه را پوشش می‌داد. این مؤلفه‌های ۱۰۸ گانه، به ترتیب عبارت بودند از: ۱. بخش ثبت و ورود اطلاعات؛ ۲. بخش جست‌وجو و بازیابی اطلاعات؛ ۳. بخش مربوط به راهنما؛ ۴. بخش گزارش‌گیری؛ ۵. بخش امکانات امنیتی؛ ۶. بخش مربوط به استانداردهای آرشیوی؛ ۷. بخش مربوط به فراداده‌ها؛ ۸. بخش فراهم‌آوری؛ ۹. بخش محدودیت‌های مربوط به سیستم عامل؛ و ۱۰. بخش ابزارهای مبتنی بر وب.

نسخه اولیه این سیاهه و آرسی، جهت بررسی بیشتر و سنجش روایی صوری، برای استادان و متخصصان حوزه آرشیو ارسال گردید. پس از انجام اصلاحات لازم، نسخه نهایی سیاهه و آرسی تهیه شد. بررسی‌ها نشان داد که راهنمای مدون و جامعی جهت شناسایی مراکز آرشیوی پژوهش حاضر وجود ندارد. بنابراین، پژوهشگر برای شناسایی مراکز آرشیوی و نیز تعیین جامعه آماری خود از دیدگاه صاحب‌نظران و متخصصانی بهره گرفت که با این مراکز آشنایی داشتند. افزون بر این، مقاله فراستی (۱۳۸۷) با عنوان «بررسی وضع اسناد در ۳۰ سال پیروزی انقلاب اسلامی ایران» که به معرفی مراکز آرشیوی کشور پرداخته بود به تکمیل اطلاعات مربوط به مراکز آرشیوی مورد پژوهش کمک زیادی کرد. براساس اطلاعات موجود در این مقاله و نیز مشاوره با متخصصان حوزه آرشیو، ۱۸ مرکز آرشیوی جهت مراجعه و توزیع سیاهه و آرسی و پرسشنامه بین آرشیویست‌های آنها شناسایی شد. در این میان، به دلیل پاره‌ای مسائل (ضوابط و فرآیندهای قانونی و سازمانی) امکان تکمیل سیاهه و آرسی و پرسشنامه برای مرکز اسناد نهاد ریاست جمهوری، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه،

و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی فراهم نشد. مرکز اسناد قوه قضائیه و نیز مرکز اسناد دارالفنون نیز به دلیل اینکه به‌تازگی کار خود را جهت خودکارسازی نظام آرشیو آغاز نموده بودند، نرم‌افزار مدیریت منابع آرشیوی در اختیار نداشتند.

به‌منظور اندازه‌گیری روایی سیاهه واری مربوط به ارزیابی نرم‌افزارهای موجود در مراکز آرشیوی، از روایی محتوایی استفاده گردید. برای این منظور، پرسشنامه در اختیار چند نفر از استادان و متخصصان آشنا به حوزه آرشیو، و برخی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در مقطع دکترای گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز قرار گرفت تا مؤلفه‌های موجود در سیاهه واری از لحاظ محتوایی مورد بررسی قرار گیرد. نظر آنان در تدوین پرسشنامه نهایی مورد توجه قرار گرفت. جهت سنجش پایایی سیاهه واری مورد استفاده در پژوهش حاضر از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای این سیاهه واری، ۸۹/۰ بود که اعتبار بالای سیاهه واری را نشان می‌دهد. تجزیه و تحلیل داده‌های سیاهه واری در پژوهش حاضر در سطح آمار توصیفی، یعنی فراوانی و درصد، صورت گرفت.

پیشینه پژوهش

در زمینه مدیریت منابع آرشیوی از طریق نرم‌افزارهای آرشیوی، پژوهش‌هایی انجام شده است که عمده‌ترین آنها به شرح زیر هستند:

اسپیرو^۱ (۲۰۰۹)، پژوهشی را بر روی نرم‌افزارهای مدیریت آرشیو انجام داد. وی در پژوهش خود، طی گفت‌وگویی که با آرشیویست‌های مختلف داشت از آنها پرسید که نرم‌افزار آرمانی آنها جهت مدیریت مجموعه‌های آرشیوی باید واجد چه ویژگی‌هایی باشد و مهم‌ترین آنها کدام‌اند؟ اغلب آنها پاسخ دادند که تمایل دارند نرم‌افزار آرشیوی کاملاً کاربردی و متناسب با نیازهای مرکز آرشیوی آنها باشد. آنها بر این عقیده بودند که یک نرم‌افزار آرشیوی آرمانی باید انعطاف‌پذیر باشد، به‌گونه‌ای که بتوان قابلیت‌های جدیدی را به آن اضافه کرد. آنها همچنین بیان داشتند که نقاط ضعف و قوت نرم‌افزارهای آرشیوی موجود باید بررسی و براساس آن، نرم‌افزاری برای مدیریت آرشیوها ایجاد شود. اسپيرو به این نتیجه رسید که آرشیویست‌ها نرم‌افزاری را می‌خواهند که بر مبنای استانداردها باشد. استاندارد بودن نرم‌افزار آرشیوی سبب می‌شود لغزش‌ها در پردازش داده‌ها به حداقل برسد و داده‌ها در قالب مناسبی ارائه شوند.

غائبی (۱۳۷۴)، در پژوهشی جهت ارزیابی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای به ارائه معیارهای عمومی و معیارهای کیفیت نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای پرداخت. وی، ۱۴۴ معیار سنجش را برای نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای تعیین کرد. انتخاب و تبیین این معیارها مطابق با اصول کتابداری،

1. Spiro

مهندسی نرم افزار، و ویژگی های زبان و خط فارسی صورت گرفت. غائبی برای اندازه گیری و ارزیابی نرم افزارهای کتابخانه ای از روش تبدیل کیفیت ها به کمیت ها و میانگین حسابی وزنی استفاده نمود.

ایزدی (۱۳۸۳)، به بررسی قابلیت های نرم افزارهای کتابخانه ای فارسی در ذخیره و بازیابی اطلاعات مواد دیداری و شنیداری پرداخت. وی، این پژوهش را با استفاده از یک سیاهه واری انجام داد که دربرگیرنده ۱۸۱ معیار ارزیابی و براساس قواعد فهرستنویسی انگلومریکن و تجارب عملی خودش بود. در این پژوهش، نرم افزارهای کتابخانه ای فارسی گنجینه، پارس آذرخش، و سیمرخ از نظر قابلیت ذخیره و بازیابی اطلاعات مواد دیداری و شنیداری مقایسه شد. نتیجه ارزیابی نشان داد که نرم افزار سیمرخ با دارا بودن ۸۲ درصد قابلیت ها در رتبه اول، نرم افزار پارس آذرخش با دارا بودن ۸۰ درصد قابلیت ها در رتبه دوم، و نرم افزار گنجینه با ۶۴ درصد قابلیت ها در رتبه سوم قرار دارد. قابلیت های ورود اطلاعات، بازیابی اطلاعات، کاربرپسندی، فنی، ویژگی و ساختار فیلدها، و ارائه گزارش های نمایشی و چاپی از مواردی بودند که مورد بررسی قرار گرفتند.

اصنافی (۱۳۸۷، ص ۱۰۳)، به بررسی قابلیت های نرم افزارهای جامع کتابخانه ای فارسی در مورد منابع آرشیوی، از دیدگاه کتابداران و آرشیویست ها پرداخت. یافته های پژوهش نشان داد که نرم افزار کتابخانه ای پارس آذرخش با فراوانی ۲۸ (۶۷۳ درصد) بیشترین موارد استفاده را توسط کتابداران و آرشیویست ها داشته است. پس از آن، نرم افزار سیمرخ با فراوانی ۵ (۱۲/۲ درصد)، و نرم افزار نوسا با فراوانی ۴ (۹/۸ درصد) مورد استفاده کتابداران و آرشیویست ها قرار گرفته است. همچنین، در این پژوهش مشخص شد که میزان رضایت کتابداران و آرشیویست ها از قابلیت های نرم افزارهای جامع کتابخانه ای در مورد مدیریت منابع آرشیوی در سطح متوسطی قرار دارد. این مسئله نشان داد که اغلب نرم افزارهای کتابخانه ای برخلاف ادعای خود، مبنی بر جامع بودن و پوشش تمام زمینه های مربوط به کتابخانه و آرشیو، تأکید بیشتری بر منابع کتابخانه ای دارند و منابع آرشیوی با حداقل توجه مواجه هستند.

بررسی اجمالی پیشینه های یادشده، حاکی از این است که تاکنون، حداقل در داخل کشور، اثری که به طور مشخص و مستقل به بررسی نرم افزارهای آرشیوی - به منظور دستیابی به یک قالب استاندارد برای این نرم افزارها پرداخته باشد - انجام نشده است. بیشتر پیشینه های گردآوری شده به نوعی با عملکرد و وضعیت نرم افزارهای کتابخانه ای مرتبط هستند. لیکن بررسی ها نشان داد که اسپرو (۲۰۰۹)، نخستین کسی بوده که به صورت جدی وجود نرم افزار مدیریت ویژه منابع آرشیوی را مورد توجه قرار داده است. وی در تحقیق خود آرشیویست ها را مورد توجه قرار داد. اسپرو، طی گفت و گویی با آرشیویست های مختلف، دریافت که نرم افزار

آرامانی مخصوص مدیریت منابع آرشیوی، نرم‌افزاری است که کاملاً کاربردی و متناسب با نیازهای مرکز آرشیوی باشد. آنها بر این عقیده بودند که یک نرم‌افزار آرشیوی آرامانی باید انعطاف پذیر باشد، به گونه‌ای که بتوان قابلیت‌های جدیدی را به آن اضافه کرد. آنها بیان داشتند که نقاط ضعف و قوت نرم‌افزارهای آرشیوی موجود باید بررسی و براساس آن، نرم‌افزاری برای مدیریت آرشیوها ایجاد شود.

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۱۸ مرکز آرشیوی شناسایی شده، مراکز آرشیوی دارالفنون، قوه قضاییه، و نهاد ریاست جمهوری فاقد نرم‌افزار آرشیوی بودند. در نتیجه، برای پاسخ به سؤال دوم پژوهش، ۱۵ مرکز آرشیوی دیگر مورد بررسی قرار گرفت. لازم به ذکر است که در مورد مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی و وزارت امور خارجه و نیز مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، تنها اطلاعات مربوط به نام نرم‌افزار مورد استفاده در این مراکز آرشیوی به دست آمد و سیاهه واری ارزیابی نرم‌افزار این مراکز، به دلیل محدودیت‌های قانونی و اداری، تکمیل نشد. در جدول شماره ۱ نتایج بررسی‌ها قابل مشاهده است.

ردیف	نام مرکز آرشیوی	نام نرم افزار مورد استفاده
۱	مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی	رسا
۲	سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	رسا
۳	مرکز اسناد و مدارک سازمان میراث فرهنگی	نقش جهان
۴	مرکز اسناد کاخ گلستان	اکسس
۵	مرکز اسناد انقلاب اسلامی	سیستم جامع مدیریت اسناد
۶	مرکز اسناد آستان قدس رضوی	سیمرغ
۷	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران	سیستم اسناد تصویری
۸	اداره کل آرشیو صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران	گنجینه
۹	مرکز اسناد دانشگاه تهران	اوراکل
۱۰	مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه	نرم افزار اتوماسیون اداری
۱۱	مرکز اسناد بنیاد ایران شناسی	پارس آذرخش، نسخه وین لیب
۱۲	مرکز اسناد بنیاد شهید و امور ایثارگران	شناسنامه فرهنگی ایثارگران
۱۳	مرکز اسناد مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ه)	رسا
۱۴	مرکز اسناد پژوهشگاه دفاع مقدس	ماؤا
۱۵	مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی	رسا

جدول ۱

نرم افزارهای مورد استفاده در مراکز آرشیوی بررسی شده

آنگونه که از جدول ۱ بر می آید، در به کارگیری نرم افزارهای مدیریت آرشیوی در مراکز آرشیوی مورد بررسی تنوع وجود دارد؛ به گونه ای که در ۱۵ مرکز آرشیوی بررسی شده، ۱۲ نرم افزار مختلف وجود دارد که برخی از آنها همانند سیمرغ، گنجینه، مأوا، پارس آذرخش (نسخه وین لیب)، و رسا دارای مبنای کتابخانه ای هستند، نه آرشیوی. در این بررسی، مشخص شد که مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (آرشیو ملی ایران)، مرکز اسناد مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، و مؤسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی جهت مدیریت منابع آرشیوی خود از نرم افزار رسا استفاده می کنند. مرکز اسناد آستان قدس رضوی از نرم افزار سیمرغ، مرکز اسناد ایران شناسی از نرم افزار پارس آذرخش (نسخه وین لیب)، مرکز اسناد پژوهشگاه دفاع مقدس از نرم افزار مأوا، و آرشیو صدا و سیما از نرم افزار گنجینه بهره می گیرند که هر سه بیشتر در کتابخانه ها مورد استفاده قرار می گیرند و نیم نگاهی به منابع آرشیوی داشته اند. از سوی دیگر، مشاهده می شود که برخی مراکز آرشیوی از نرم افزارهای متعارف، جهت مدیریت منابع آرشیوی بهره گرفته و تعدادی از آنها - با توجه به نیاز سازمان و در نظر گرفتن مجموعه منابع آرشیوی خود - نسبت به طراحی نرم افزار اقدام نموده اند. مرکز اسناد میراث فرهنگی از نرم افزار نقش جهان، مرکز اسناد انقلاب اسلامی از نرم افزار سیستم جامع مدیریت اسناد، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران از نرم افزار سیستم جامع مدیریت اسناد، مرکز اسناد دانشگاه تهران از نرم افزار اورا کل، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه از نرم افزار اتوماسیون اداری، و مرکز اسناد بنیاد شهید و امور ایثارگران از نرم افزار شناسنامه فرهنگی ایثارگران استفاده می کند. مرکز اسناد کاخ گلستان نیز از مایکروسافت اکسس به عنوان یکی از قابلیت های بسته نرم افزاری مایکروسافت آفیس بهره می گیرد و نرم افزار ویژه ای را خریداری یا طراحی نموده است. به این ترتیب، مشاهده می شود که در به کارگیری نرم افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده، یکپارچگی وجود ندارد و همین امر، در تشکیل و توسعه شبکه کتابشناختی آرشیوی جهت دسترسی به موجودی مراکز آرشیوی مانع ایجاد می کند.

آنگونه که از جدول ۲ بر می آید، در مجموع، ۱۲ نرم افزار در مراکز آرشیوی مورد بررسی، استفاده می شوند. از بین نرم افزارهای آرشیوی، آرشیویست ها بیشترین استفاده را از نرم افزار رسا به عمل آورده اند؛ یعنی از بین ۱۵ مرکز آرشیوی بررسی شده، ۴ مرکز آرشیوی (۲۶۶ درصد) از نرم افزار رسا بهره گرفته و سایر مراکز آرشیوی، دارای نرم افزارهای متفاوت و متنوعی بوده که برخی از آنها طراحی شده و توسعه یافته همان مرکز آرشیوی بوده اند. عدم ثبات در مدیریت، متخصص نبودن آرشیویست ها، و عدم تعامل و ارتباط مراکز آرشیوی و آرشیویست ها با یکدیگر می تواند از دلایل پراکندگی بهره گیری از نرم افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده باشد. بنابراین، همان طور که در جدول ۲ مشاهده می شود، بیشترین میزان استفاده آرشیویست ها از نرم افزار رسا بوده است.

ردیف	نام نرم افزار مورد استفاده	فراوانی استفاده	درصد فراوانی استفاده
۱	رسا	۴	۲۶/۶
۲	نقش جهان	۱	۶/۶
۳	اکسس	۱	۶/۶
۴	سیستم جامع مدیریت اسناد	۱	۶/۶
۵	سیمرغ	۱	۶/۶
۶	سیستم اسناد تصویری	۱	۶/۶
۷	گنجینه	۱	۶/۶
۸	اوراکل	۱	۶/۶
۹	نرم افزار اتوماسیون اداری	۱	۶/۶
۱۰	پارس آدرخش (نسخه وین لیپ)	۱	۶/۶
۱۱	شناسنامه فرهنگی ایثارگران	۱	۶/۶
۱۲	مأوا	۱	۶/۶
	مجموع	۱۵	۱۰۰

جدول ۲

فراوانی استفاده از نرم‌افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده

پژوهشگر، طی گفت‌وگو با آرشیویست‌های مراکز آرشیوی مورد بررسی، سابقه بهره‌گیری از نرم‌افزارهای آرشیوی را در مراکز آرشیوی جویا شد که اطلاعات به دست آمده در جدول ۳ قابل مشاهده است.

نام مرکز آرشیوی	نام نرم‌افزار	سال تهیه نرم‌افزار
اداره کل آرشیو صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران	گنجینه	۱۳۷۲
مرکز اسناد میراث فرهنگی	نقش جهان	۱۳۷۴
مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران	سیستم اسناد تصویری	۱۳۷۵
مرکز اسناد دانشگاه تهران	اوراکل	۱۳۷۹
مرکز اسناد آستان قدس رضوی	سیمرغ	۱۳۸۰
آرشیوملی ایران	رسا	۱۳۸۲
بنیاد شهید و امور ایثارگران	شناسنامه فرهنگی ایثارگران	۱۳۸۳
مرکز اسناد کاخ گلستان	اکسس	۱۳۸۴
مرکز اسناد انقلاب اسلامی	سیستم جامع مدیریت اسناد	۱۳۸۵

جدول ۳

سابقه استفاده از نرم‌افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده

همانگونه که از جدول ۳ بر می‌آید در سال ۱۳۷۲، اداره کل آرشیو صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران - به عنوان پیشگام - نسبت به تهیه نرم‌افزار گنجینه اقدام نمود. نرم‌افزارهای نقش جهان و سیستم اسناد تصویری که به ترتیب توسط مرکز اسناد میراث فرهنگی و مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران استفاده می‌شوند با تهیه نرم‌افزار جهت مدیریت منابع آرشیوی خود در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. بر اساس اطلاعات موجود در جدول ۵، مرکز اسناد انقلاب اسلامی با تهیه و توسعه نرم‌افزار سیستم جامع مدیریت اسناد در سال ۱۳۸۵ آخرین مرکز آرشیوی است که نسبت به تهیه نرم‌افزار آرشیوی اقدام نموده است. به این ترتیب، می‌توان مشاهده کرد که بهره‌گیری از نرم‌افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده، دارای سابقه‌ای ۱۷ ساله است و این تمایل در مراکز آرشیوی و، به خصوص آرشیویست‌ها وجود داشته است تا از نظام‌های نوین جهت مدیریت منابع آرشیوی خود استفاده کنند؛ ولی به نظر می‌رسد که نیاز مراکز آرشیوی به مرور زمان تغییر کرده است و هر مرکز آرشیوی، به طور مستقل، از نرم‌افزاری مجزا استفاده می‌کند که موجب عدم یکپارچگی مدیریت منابع آرشیوی در مراکز آرشیوی شده است.

به منظور پاسخ به سؤال دوم پژوهش، مبنی بر اینکه «کدام نرم‌افزار/ها بیشترین قابلیت استفاده را در پاسخ به نیازهای آرشیویست‌های ایرانی دارد» پژوهشگران با در اختیار داشتن سیاهه واری، که در برگزیده ۱۰ معیار اصلی - شامل ۱۰۹ مؤلفه لازم و مورد نیاز در یک نرم‌افزار آرشیوی - نرم‌افزارهای مورد استفاده در مراکز آرشیوی جامعه را از نزدیک و به صورت

حضورى مورد بررسى قرار دادند. به طور كلّى، ۱۰۹ معيار موجود در اين سياهه‌وارسى، با قابليت‌هاى نرم‌افزارهاى موجود در مراكز آرشيوى مورد بررسى تطبيق داده شد. نتيجه اين بررسى در جداول ۴ و ۵ قابل مشاهده است.

ارزيابى و رتبه‌بندي نرم‌افزارهاى موجود در مراكز آرشيوى ايران

نام معيار	نام نرم‌افزار		اوراكل		اكسس		پارس آرخش (نسخه وين لپ)		رسا		شناسنامه فرهنگى اينترگران		سيستم اسناد تصويرى	
	ثبت و ورود اطلاعات (۳۳ مؤلفه)	جستجو و يازابى اطلاعات (۳۵ مؤلفه)	راهنما (مؤلفه ۲)	گزارش گيرى (۸ مؤلفه)	امكانات امنيتى (۵ مؤلفه)	استانداردهاى آرشيو (مؤلفه ۷)	فرا داده ها (۶ مؤلفه)	فراهم آبرى (۲ مؤلفه)	محدوديتهاى سيستم عامل (۴ مؤلفه)	اينترهاى امنيتى بر وب (۷ مؤلفه)	فراونى	درصد	فراونى	درصد
كل	۶۷	۶۷/۰۳	۵۵	۵۰/۹۲	۶۰	۵۵/۵	۸۳	۷۶/۸	۵۲	۴۸/۱۴	۶۴	۵۹/۲۵		
	۱۸	۲۹	۱	۸	۴	-	۱	۲	۲	۲	۱۹	۵۷/۵		
	۵۴/۵	۸۲/۲	۵۰	۱۰۰	۸۰	-	۱۶/۶	۱۰۰	۶۶/۶	-	۲۹	۸۲/۸		
	۱۸	۲۸	-	۲	۴	-	-	-	۲	۲	۱۶	۴۷/۴		
	۵۴/۵	۸۲/۲	-	۳۷/۵	۸۰	-	۱۶/۶	۱۰۰	۶۶/۶	-	۲۵	۷۱/۴		
	۱۸	۲۶	۱	۶	۴	-	۱	۲	۲	۲	۱۶	۴۷/۴		
	۵۴/۵	۷۶/۲۸	۵۰	۷۵	۸۰	-	۱۶/۶	۱۰۰	۶۶/۶	-	۲۹	۸۲/۸		
	۳۰	۲۸	۲	۸	۴	۱	۱	۲	۲	۲	۱۹	۵۷/۵		
	۹۰/۹	۸۰	۱۰۰	۱۰۰	۸۰	۱۴/۲۸	۱۶/۶	۱۰۰	۶۶/۶	-	۲۹	۸۲/۸		
	۱۶	۲۵	-	۵	۴	-	-	-	۲	۲	۱۶	۴۷/۴		
	۴۷/۴	۷۱/۴	-	۶۲/۵	۸۰	-	-	-	۲	۲	۱۶	۴۷/۴		
	۱۹	۲۹	-	۸	۴	-	-	۲	۲	۲	۱۹	۵۷/۵		
	۵۷/۵	۸۲/۸	-	۱۰۰	۸۰	-	-	۱۰۰	۶۶/۶	-	۲۹	۸۲/۸		

جدول ۴

نتايج حاصل از بررسى وجود يا عدم وجود مؤلفه‌هاى لازم در نرم‌افزارهاى آرشيوى مراكز آرشيوى مورد پژوهش

نام معیار	نام نرم افزار		نیت و ورود اطلاعات (۳۳ مؤلفه)	جستجو و آرایشی اطلاعات (۳۵ مؤلفه)	راهبها (۲ مؤلفه)	گزارش گیری (۸ مؤلفه)	امکانات امنیتی (۵ مؤلفه)	استانداردهای آرشیوی (۷ مؤلفه)	فراادها (۶ مؤلفه)	فراهم آوری (۲ مؤلفه)	محدودیتهای سیستم عامل (۴ مؤلفه)	ابزارهای مبتنی بر وب (۷ مؤلفه)	کل
	سیستم جامع مدیریت اسناد	فراوانی											
سیمرغ	فراوانی	۲۰	۲۰	۲۵	-	۸	۴	-	-	-	۲	۱	۶۰
	درصد	۶۰/۶	۶۰/۶	۷۷/۴	-	۱۰۰	۸۰	-	-	-	۶۶/۶	۱۲/۵	۵۵/۵
گنجینه	فراوانی	۲۴	۲۴	۲۹	۱	۸	۵	۱	۲	۲	۲	۲	۷۶
	درصد	۷۲/۷	۷۲/۷	۸۲/۸	۵۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۴/۲۸	۳۲/۳	۱۰۰	۶۶/۶	۲۸/۵	۷۰/۳۷
ماژا	فراوانی	۲۴	۲۴	۲۶	۱	۸	۵	-	۱	-	۲	۱	۶۸
	درصد	۷۲/۷	۷۲/۷	۷۴/۲	۵۰	۱۰۰	۱۰۰	-	۱۶/۶	-	۶۶/۶	۱۲/۵	۶۲/۹
نقش جهان	فراوانی	۱۶	۱۶	۲۸	-	۳	۴	-	-	۲	۲	۱	۵۷
	درصد	۴۸/۴	۴۸/۴	۸۰	-	۳۷/۵	۸۰	-	-	۱۰۰	۶۶/۶	۱۲/۵	۵۲/۷
کل	فراوانی	۱۶	۱۶	۲۸	-	۴	۵	-	-	۲	۲	۱	۵۵
	درصد	۴۸/۴	۴۸/۴	۸۰	-	۵۰	۱۰۰	-	-	۱۰۰	۶۶/۶	۱۲/۵	۵۰/۹۲

مؤلفه‌های لازم در نرم افزارهای آرشیوی مراکز آرشیوی مورد پژوهش

ادامه جدول ۴

نتایج حاصل از بررسی وجود یا عدم وجود مؤلفه‌های لازم در نرم افزارهای آرشیوی مراکز آرشیوی مورد پژوهش

داده‌های موجود در جدول ۴ مشخص می‌سازد که در معیار ثبت و ورود اطلاعات، که شامل ۳۳ مؤلفه است، نرم‌افزار رسا با فراوانی ۳۰ (۹۰/۹ درصد) دارای بیشترین و نرم‌افزارهای شناسنامه فرهنگی ایثارگران، مأوا، و نقش جهان با فراوانی ۱۶ (۴۸/۴ درصد) دارای کمترین میزان انطباق با سیاهه و ارسی بوده‌اند. از جدول ۴ مشخص می‌شود که در معیار جست‌وجو و بازیابی اطلاعات- که ۳۵ مؤلفه را در بر می‌گیرد- نرم‌افزارهای اوراکل، سیستم اسناد تصویری، و سیمرخ با فراوانی ۲۹ (۸۲/۸ درصد) دارای بیشترین انطباق با مؤلفه‌های این معیار در سیاهه و ارسی بوده‌اند. نرم‌افزارهای شناسنامه فرهنگی ایثارگران و سیستم جامع مدیریت اسناد با فراوانی ۲۵ (۷۱/۴ درصد) دارای کمترین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود در معیار جست‌وجو و بازیابی اطلاعات هستند. از داده‌های موجود در جدول ۴ بر می‌آید که در معیار راهنما- که شامل ۲ مؤلفه است- تنها نرم‌افزار رسا بیشترین میزان انطباق را با مؤلفه‌های موجود این بخش از سیاهه و ارسی دارد. بررسی‌ها نشان داد که در معیار گزارش‌گیری- که ۸ مؤلفه را شامل می‌شود- نرم‌افزارهای اوراکل، رسا، سیستم اسناد تصویری، سیستم جامع مدیریت اسناد، سیمرخ، و گنجینه با مؤلفه‌های موجود در سیاهه و ارسی انطباق کامل دارد. نرم‌افزارهای اکسس و مأوا نیز با فراوانی ۳ (۳۷/۵ درصد) کمترین میزان انطباق را با مؤلفه‌های معیار گزارش‌گیری در سیاهه و ارسی دارد. از بررسی داده‌های موجود در جدول ۴ همچنین بر می‌آید که از جنبه رعایت مسائل و نکات امنیتی (شامل ۵ مؤلفه) نرم‌افزارهای سیمرخ، گنجینه، و نقش جهان دارای بیشترین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود این بخش در سیاهه و ارسی هستند. از جدول ۴ چنین بر می‌آید که به جز نرم‌افزارهای رسا و سیمرخ، که نسبت به پیاده‌سازی استاندارد آرشیوی ایساده اقدام نموده‌اند، سایر نرم‌افزارهای موجود در مراکز آرشیوی پژوهش حاضر از استانداردهای آرشیوی به هیچ عنوان، بهره نمی‌گیرند. داده‌های موجود در جدول ۴ نشان می‌دهد که در زمینه بهره‌گیری از فراداده‌ها، بیشترین میزان انطباق با معیارها را نرم‌افزار سیمرخ با بهره‌گیری از قابلیت‌های مارک و هسته دویلین در اختیار دارد. همچنین، در قسمت فراهم‌آوری (شامل ۲ مؤلفه) نرم‌افزارهای اوراکل، پارس آذرخش (نسخه وین‌لیب)، رسا، سیستم اسناد تصویری، سیمرخ، مأوا، و نقش جهان دارای بیشترین انطباق با معیارهای موجود این بخش در سیاهه و ارسی هستند. در زمینه معیار مربوط به محدودیت‌های سیستم عامل (شامل ۴ مؤلفه) مشخص شد که همه نرم‌افزارهای آرشیوی مورد بررسی، حداکثر انطباق را با مؤلفه‌های موجود این معیار در سیاهه و ارسی دارند. در نهایت، بررسی‌ها نشان داد که از بین ۱۱ نرم‌افزار آرشیوی موجود در مراکز آرشیوی، در پژوهش حاضر، نرم‌افزارهای اوراکل، سیمرخ، گنجینه، و نقش جهان تحت وب هستند.

رتبه	نام نرم افزار	میانگین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود در سیاهه واری
۱	رسا	۷۶/۸
۲	سیمرغ	۷۰/۳۷
۳	گنجینه	۶۲/۹
۴	اوراکل	۶۲/۰۳
۵	سیستم اسناد تصویری	۵۹/۲۵
۶	سیستم جامع مدیریت اسناد	۵۵/۵
۷	پارس آذرخش (نسخه وین لیب)	۵۵/۵
۸	مأوا	۵۲/۷
۹	اکسس	۵۰/۹۲
۱۰	نقش جهان	۵۰/۹۲
۱۱	شناسنامه فرهنگی اینترگران	۴۸/۱۴

جدول ۵

رتبه‌بندی نرم افزارهای آرشیوی دارای بیشترین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود در سیاهه واری

از داده‌های موجود در جدول ۵ چنین بر می‌آید که از میان ۱۱ نرم‌افزار موجود در مراکز آرشیوی پژوهش حاضر، نرم‌افزار رسا دارای بیشترین و نرم‌افزار شناسنامه فرهنگی اینترگران دارای کمترین میزان انطباق با مؤلفه‌های موجود در سیاهه واری است.

اینگونه به نظر می‌رسد که در داخل کشور، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده کتابداران و آرشیویست‌ها چندان برای مدیریت اطلاعات منابع آرشیوی کارآمد نیستند و به آرشیو به‌عنوان بخشی ثانوی نگریسته‌اند که از اهمیت و اولویت کمتری برخوردار است. تکثر و تنوع نرم‌افزارهای آرشیوی باعث سردرگمی آرشیویست‌ها خواهد شد و یکدست‌سازی مدیریت منابع آرشیوی را از مراکز آرشیوی دور خواهد ساخت.

باید توجه داشت که حرکت به سوی ایجاد و نگهداری یک نظام مدیریت و بازیابی منابع آرشیوی در قالب نرم‌افزار مخصوص آرشیوها، به معنی این نیست که اصول بنیادین آرشیو، یعنی حفظ نظم سازمانی و احترام به نظم اولیه سند که در مورد آن بحث شد، به فراموشی سپرده شود. با در نظر گرفتن این دو اصل آرشیوی، می‌توان به‌سوی تهیه یک نرم‌افزار مخصوص آرشیوها گام برداشت که پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی آرشیویست‌ها و پژوهشگران در مراکز آرشیوی باشد.

بررسی‌ها مشخص ساخت که در به‌کارگیری نرم‌افزارهای مدیریت منابع آرشیوی در مراکز آرشیوی مورد مطالعه تنوع وجود دارد، به‌نحوی که در ۱۵ مرکز آرشیوی بررسی شده، ۱۲ نرم‌افزار مختلف وجود داشت که برخی از آنها همانند سیمرغ، گنجینه، مأوا، پارس آذرخش (نسخه وین‌لیب)، و رسادارای مبنای کتابخانه‌ای و غیر آرشیوی هستند. یعنی اینکه این نرم‌افزارها اساساً برای مدیریت منابع کتابخانه‌ای طراحی شده‌اند و کمتر بر منابع آرشیوی، به‌معنای خاص آن، تمرکز دارند. با وجود این، برخی مراکز آرشیوی در داخل کشور از قابلیت‌های این نرم‌افزارها برای مدیریت منابع آرشیوی خود استفاده می‌کنند. در این بررسی مشخص شد که مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، مرکز اسناد مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی از نرم‌افزار رسا جهت مدیریت منابع آرشیوی خود استفاده می‌کنند. مرکز اسناد آستان قدس رضوی از نرم‌افزار سیمرغ، مرکز اسناد ایرانشناسی از نرم‌افزار پارس آذرخش (نسخه وین‌لیب)، مرکز اسناد پژوهشگاه دفاع مقدس از نرم‌افزار مأوا و آرشیو صدا و سیما از نرم‌افزار گنجینه بهره می‌گیرند که هر سه بیشتر در کتابخانه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند و نیم‌نگاهی به منابع آرشیوی داشته‌اند. از سوی دیگر، مشاهده می‌شود که برخی مراکز آرشیوی از نرم‌افزارهای متعارف، جهت مدیریت منابع آرشیوی بهره‌ن گرفته و تعدادی از آنها با توجه به نیاز سازمان و در نظر گرفتن مجموعه منابع آرشیوی خود، به صورتی مستقل طراحی نرم‌افزار را انجام داده‌اند. مرکز اسناد میراث فرهنگی از نرم‌افزار نقش جهان، مرکز اسناد انقلاب اسلامی از نرم‌افزار سیستم جامع مدیریت اسناد، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران از نرم‌افزار سیستم اسناد، مرکز اسناد دانشگاه تهران از نرم‌افزار اوراکل، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه از نرم‌افزار اتوماسیون اداری، و مرکز اسناد بنیاد شهید و امور ایثارگران از نرم‌افزار شناسنامه فرهنگی ایثارگران استفاده می‌کنند. مرکز اسناد کاخ گلستان نیز از مایکروسافت اکسس به‌عنوان یکی از قابلیت‌های بسته نرم‌افزاری مایکروسافت آفیس بهره می‌گیرد و نرم‌افزار ویژه‌ای را خریداری یا طراحی ننموده است. به‌نظر می‌رسد که هر چند ممکن است این مرکز در کوتاه مدت بتواند از این نرم‌افزار بهره‌گیرد، با افزایش حجم مدارک و پیچیده‌تر شدن فرآیند سازماندهی مدارک موجود در آن، نیاز به نرم‌افزار ویژه مدیریت منابع آرشیوی احساس خواهد شد و نرم‌افزار فعلی، پاسخگوی نیاز آرشیویست‌ها و کاربران این مرکز آرشیوی نخواهد بود. به‌این ترتیب، مشاهده می‌شود که در به‌کارگیری نرم‌افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده، یکدستی و یکپارچگی وجود ندارد و همین امر، مانعی در جهت تشکیل و توسعه شبکه کتابشناختی آرشیوی جهت دسترسی به موجودی مراکز آرشیوی می‌شود.

از بین نرم‌افزارهای آرشیوی، آرشیویست‌ها بیشترین استفاده را از نرم‌افزار رسا به‌عمل

آورده‌اند. یعنی اینکه از بین ۱۵ مرکز آرشیوی بررسی شده، ۴ مرکز آرشیوی از نرم‌افزار رسا بهره گرفته و سایر مراکز آرشیوی، دارای نرم‌افزارهای متفاوت و متنوعی بوده که برخی از آن مراکز، خود نسبت به طراحی و توسعه نرم‌افزار آرشیوی، اقدام نموده‌اند. عدم ثبات در مدیریت، متخصص نبودن برخی آرشیویست‌ها، و عدم تعامل و ارتباط مراکز آرشیوی و آرشیویست‌ها با یکدیگر می‌تواند از دلایل پراکندگی بهره‌گیری از نرم‌افزارهای آرشیوی در مراکز آرشیوی بررسی شده باشد.

نتیجه‌گیری

این گونه به نظر می‌رسد که در داخل کشور، بیشتر نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده کتابداران و آرشیویست‌ها چندین برای مدیریت اطلاعات منابع آرشیوی کارآمد نیستند و به آرشیو به عنوان بخشی ثانوی نگریسته‌اند که از اهمیت و اولویت کمتری برخوردار است. تکثر و تنوع نرم‌افزارهای آرشیوی باعث سردرگمی آرشیویست‌ها خواهد شد و یکدست‌سازی مدیریت منابع آرشیوی را از مراکز آرشیوی دور خواهد ساخت.

باید توجه داشت که حرکت به سوی ایجاد و نگهداری یک نظام مدیریت و بازیابی منابع آرشیوی در قالب نرم‌افزار مخصوص آرشیوها، به این معنی نیست که اصول بنیادین آرشیو، یعنی حفظ نظم سازمانی و احترام به نظم اولیه سند، به فراموشی سپرده شود. با در نظر گرفتن این دو اصل آرشیوی، می‌توان به سوی تهیه نرم‌افزار مخصوص آرشیوها گام برداشت که پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی آرشیویست‌ها و پژوهشگران در مراکز آرشیوی باشد. این نکته را باید در نظر داشت که برای مراکز آرشیوی، نرم‌افزار آرشیوی یکپارچه‌ای باید وجود داشته باشد که تأمین کننده نیازهای اطلاعاتی آرشیویست‌ها و دیگر کاربران مراکز آرشیوی و با استانداردهای مربوط به حوزه آرشیو همخوانی داشته باشد.

کتابنامه

- اصنافی، امیررضا (۱۳۸۷، بهار). قابلیت‌های نرم‌افزارهای جامع کتابخانه‌ای فارسی در زمینه منابع آرشیوی: دیدگاه‌های کتابداران و آرشیویست‌ها. *گنجینه اسناد*، ۱۸(۱)، ۹۱-۱۰۷.
- ایزدی، محمدباقر (۱۳۸۳). بررسی قابلیت نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای فارسی در ذخیره و بازیابی اطلاعات مواد دیداری و شنیداری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران شمال، تهران.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۲۵). *لغتنامه*. تهران: مؤسسه لغتنامه دهخدا.
- غائبی، امیر (۱۳۷۴). تابستان. ارزیابی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای: معیارهای عمومی و معیارهای کیفیت نرم‌افزار. *فصلنامه کتاب*، ۶(۲)، ۶۵-۴۰.

فراستی، رضا (۱۳۸۷، بهمن). بررسی وضع اسناد در ۳۰ سال پیروزی انقلاب اسلامی ایران، *کتاب ماه کلیات*. ۱۲ (۲)، ۶۰-۷۰.

Forde, Helen (2005). Access and preservation in the 21st century: What has changed? *Journal of the Society of Archivists*, 26 (2), 193 – 200.

Greene, Mark; Dennis Meissner (2005). Getting More for Less: Testing a New Processing Model at the University of Montana. *More Product, Less*

Mandel, Carol (2004). Hidden Collections: The Elephant in the Closet. Fall. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 5(2), 106-113 Accessed 11 May 2009. from: www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/rbm/backissuesvol5no2/mandel.pdf.

Spiro, Lisa (2009). *Archival Management Software A Report for the Council on Library and Information Resources*. Accessed 23 May 2009 from: <http://www.clir.org/pubs/reports/spiro2009.html>.

Weber, Lisa B. (1990). Record Formatting: MARC AMC. *Technology Review*, 98, 43-53.

